

Derleme

YAŞLILIK VE SOSYAL HİZMET: YAŞAM DESTEK MERKEZİ ÖRNEĞİ

Elderliness and Social Work: The Example of Life Support Centre

Türken ÇAĞLAR*

*Hacettepe Üniversitesi,
Psiko Sosyal Danışma Birimi
Sosyal Hizmet Uzmanı

ÖZET

Bu makalenin ana amacı, günümüz modern toplumlarının giderek artan önemli bir toplumsal sorunu olma özelliği taşıyan yaşlı bakımını ve bu soruna yönelik çözümlerden birisi olarak geliştirilen yaşlı destek merkezi hizmetleri uygulamasını, Ankara’da yürütülen bir ‘örnek model’ üzerinden tartışmaktır. Bu amaca varmak için ilk önce yaşlılık olgusu, kavramsal olarak farklı yönleri ile ele alınmıştır. Ayrıca ek olarak, yaşlılık ve yaşlılara bakış tarihsel süreç açısından incelenmiştir. Daha sonra “Yaşam Destek Merkezi” örneği çerçevesinde yaşlılara yönelik olarak yürütülmekte olan hizmet ve destek sistemi incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yaşlı, Yaşlılık, Sosyal Hizmet, Yaşam Destek Merkezi

ABSTRACT

The main aim of this paper is to discuss the phenomena of elderly people and elderly care, which become one of the social problems of recent modern societies, by analyzing the exemplary case of “Life Support Centre” in Ankara. In order to reach this aim, firstly, the concept of elderly and approaches towards elderliness are discussed with a historical perspective. Secondly, the services and support system provided by the “Life Support Centre” to elderly people are evaluated.

Keywords: Elderly, Elderliness, Social Service, Life Support Center

GİRİŞ

Günümüzde hemen tüm dünyada nüfus yapısı ve dinamikleri göz önüne alındığında, yaşlı nüfus sayısında giderek artan bir eğilim söz konusudur. Bu artış, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere bir bütün olarak dünyanın en önemli toplumsal sorunlarından birisi olarak önem kazanmaktadır. Diğer bir deyişle, genç nüfus artışı eğitim, sağlık ve istihdam başta olmak üzere toplumlar açısından büyük sorunlar yaratıyorken; yaşlı nüfus artışı da başta bakım ve sağlık hizmetleri olmak üzere, sadece gelişmiş değil aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin de, önemli sosyopolitik ve sosyo-ekonomik sorunlarından birisi haline gelmektedir. Türkiye, günümüzde, henüz genç nüfusa sahip bir ülke olarak nitelenebilecek konumdadır. Buna karşın, yaşlı nüfus sayısının yakın gelecekte gelişmiş ülkelerdekine benzer bir seyir izleyeceği ve kısa sürede gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus oranına ulaşacağı öngörülmektedir: Örneğin, Türkiye’de 65 yaş ve üstü nüfusun 1935 yılında toplam nüfus içindeki payı %3,9 iken; 1940 yılında %3,5 ve

1950 yılında ise %3,3'e düşmüştü; 1960 yılından itibaren bir artış eğilimine girmiş (%3,5); 1970 yılında %4,4, 1980 yılında %4,7, 2000 yılında ise %5,7'ye çıkmıştır. 2007 yılından itibaren yaşlı nüfusun genel nüfus içindeki payında daha hızlı bir artış eğilimi söz konusu olmuş ve bu oran %7,1'e, 2013 yılında ise %7,7'ye çıkmıştır (TÜİK, 2014). Nitekim geleceğe yönelik nüfus tahminleri de bunu destekler niteliktedir. TÜİK, Türkiye'de 65 yaş üzeri nüfusun 2050 yılı itibarıyla 16 milyona ulaşacağını ve toplam nüfusun yüzde %17,6'sını oluşturacağını tahmin etmektedir.¹

Çalışma açısından bakıldığında, gerek daha iyi yaşam ve beslenme koşulları, gerekse de sağlık hizmetlerindeki kalite artışı, ortalama ömür süresini uzatmış bulunmaktadır. Buna paralel olarak, yaşlılık dönemindeki bakım da, önemli bir sorun olarak toplumların öncelikleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu durum ise yaşlı bakım hizmetleri açısından her geçen gün daha fazla kaynak ihtiyacı yaratmaktadır. İlaveten, geleneksel geniş aile modelinden çekirdek aile yapısına geçiş, yaşlı bakımını aile kurumundan almış ve sosyal güvenlik kurumunun görev ve sorumluluk alanı içine sokmaya başlamıştır. Bazı çalışmalara göre (Karataş, 1988; Karataş, 2000), yaşlı bakımının aile dışına çıkması, yaşlıların önemsendikleri aile ilişkileri içinden çıkarak kurumlarda bakım alması, yaşlıların sosyal ilişkilerinde önemli değişimler yaratmakta ve bu değişimler de yaşlı bireylerin psikolojik yapısını olumsuz yönde etkilemekte ve içe kapanma, kendini değersiz hissetme, aksileşme, hizmeti reddetme, ters

davranma gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ancak, bireysel düzeyde olumsuz etki yaratma risklerine rağmen, belirtilen nüfus dinamikleri göstermektedir ki, kurumsal yaşlı bakımı ihtiyacı giderek artmaktadır. Bu noktada, sosyal güvenlik kurumları, ortaya çıkacak sorunlara yönelik olarak, düşük maliyetli ve tüm toplumu kapsayacak yeni bakım sistemlerinin geliştirilmesine ihtiyaç duymaktadır². Bu çerçevede yaşlı bakım maliyetlerinin artmasıyla pek çok ülkenin yaşlı bakım uygulamalarını kurumsal hizmetlerden, evde bakım hizmetlerine doğru dönüştürdükleri ya da her iki durumu bir arada içeren yeni bakım modelleri üzerinde çalıştıkları görülmektedir. Türkiye'de de yakın gelecekte yaşlıyı alışageldiği ortamından ayırmadan, hizmet kalitesi ve memnuniyeti yüksek, maliyeti düşük, yaşlının gereksinimlerine yanıt verebilecek yeni yaşlı bakım modellerine ihtiyaç duyulacağı açıktır. Ancak bu konuyla ilgili henüz yeterli düzeyde önlem alınmamıştır. Bu önemlerin alınabilmesi için şüphesiz bilimsel değerlendirme ve öneriler gereklidir.

Türkiye'de konuyla ilgili literatür (DPT,2007, Konrad Adenauer Stiftung, 2010; Sevil, 2005) tarandığında bu konunun sosyal hizmetler açısından az çalışılmış olduğu görülmüştür. Ancak, son yıllarda, bakım emeği (Atasü-Topçuoğlu, 2013) ve bakım sigortası ekseleli tartışmalar (Seyyar ve Oğlak 2005), yaşlı bakım alanı açısından da bazı alternatifleri göz önüne getirmektedir. Özellikle, Oğlak'ın (2007, 2011) uzun süreli evde bakım hizmetleri ve bakım sigortası ile Türkiye'de yaşlı bireylerin

1 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (Erişim: 10.03.2014).

2 Bu konu hakkında eleştirel tartışmalar için bkz. Atasü-Topçuoğlu ve Akbaş 2009.

bakım gereksinimlerine yönelik yaşadıkları ortamda sunulacak bakım modelleri konusunda çalışmaları önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Ankara yaşam destel merkezini bir model olarak değerlendirerek, yaşlı bakımının kurumsallaşması ile ilgili tartışmalara ve politikalara katkı sunmaktır.

Yaşlı ve Yaşlılık: Kavramsal Tanım

Literatüre bakıldığında yaşlılık kavramı ile ilgili pek çok tanımın yer aldığı görülmektedir. Yaşlılık kişiden kişiye değişen bir kavram olmakla birlikte, toplumların bakış açısına göre de farklılaşabilmektedir. Tarihsel süreçte toplumların ekonomik, kültürel, psiko-sosyal yapısı ve yaşayış biçimi, yaşlılığa ve yaşlılara olan bakış açısını şekillendirmiştir. Örneğin kimi toplumlarda yaşlılar tecrübeli ve saygı duyulan kişiler olarak görülür ve ailenin ve toplumun birarada tutulmasında önemli bir fonksiyonu yerine getirirken, kimi toplumlarda yük olarak algılanmışlardır. Örneğin, bazı göçebe toplumlarında zor yaşam koşullarına uyum sağlayamayan yaşlılar göç yollarında dışlanır, yanlarına biraz yiyecek bırakılarak ölüme terk edilirdi. Benzer bir örneği eski Uzakdoğu toplumları için de vermek olanaklıdır: “Narayama Türküsü”³ filminde Japonya’da açlık ve yoksulluğun hüküm sürdüğü dağ köylerinde insanlar yaşlandıklarında ailedeki diğer bireylerin zaten az olan yiyeceklerine ortak olmamak için köyden uzaklaştırılır ve kutsallık atfedilen bir yerde ölüme terk edilirdi (Karataş, İçli ve Çamur Karataş, 2014: 19). Bu sürece inançsal-kutsal bir anlam verilerek insani kılınması sağlanmış olunuyordu. Aile

ve topluluk üyeleri için bu, günü geldiğinde olması gereken dini bir gereklilik olarak algılanır ve normal karşılanırdı. Aslında böylece, üretim yeteneğini kaybeden ve sadece tüketen konumuna gelen birey, aileye yük olmaktan çıkarılmış oluyordu. Kimi kültürlerde dini inanışın yaşlıların toplum içerisindeki yerini belirlemede önemli bir unsur olduğunu söylemek olanaklıdır. Örneğin Şamanizm’in egemen olduğu yerlerde Şamanlar yaşlılardan seçilirdi ve bunlara büyük saygı duyulurdu. Özellikle Amerikan yerlileri, bu açıdan iyi bir örnek oluşturmaktadır. Kabilenin yaşlıları hem dini lider olarak görülür, hem de yönetim süreçlerinde önemli rol oynarlardı. Yine aynı şekilde Antikçağ’da yaşlılar bilge olarak görülürdü. Bu dönemde eğitime verilen önem düşünüldüğünde yaşlıların tecrübe ve bilgi birikimlerini genç kuşaklara aktarması büyük saygı duyulan bir işti. Ancak bu dönemde ortalama ömür süresi çok kısaydı. İnsanlar genellikle orta yaş dönemlerine geldiklerinde yakında öleceklerini düşünürlerdi (Tufan, 2002: 14).

Yaşlılığa ilişkin tanımlar zaman içinde gelişmiştir. Antik dönem düşünürlerinden olan Aristo (M.Ö. 384-322) “hastalığı zamansız gelen yaşlılık, yaşlılığı ise doğal bir hastalık” olarak nitelendirmiştir. Eflatun, diğer adıyla Platon (M.Ö.427-347), ise yaşlanmanın bireysel yönünü vurgulamış ve yaşlılık döneminin nasıl yaşanacağını büyük ölçüde gençlik ve erişkinlik çağlarındaki yaşam biçimi tarafından belirlendiğini ileri sürmüştür. Galen (National Geographic, 2012: 88) (M.S. 129-199) Aristo’nun aksine yaşlılığın bir hastalık olarak görülmesinin yanlışlığına vurgu yapmış ve yaşlılığın yaşamın doğal bir süreci olduğunu belirtmiştir. Çiçero (M.Ö. 106-43) “Cato Major de Senectute” isimli yazısında,

3 Japon yönetmen Akira Kurosava’nın 1982 yılı yapımı filmi.

yaşlıların ileriki yaşlarda zihinsel kapasitelerinde ortaya çıkan değişimlere ilişkin bilgiler vermiş ve Roma ile Yunan tarihinden alınan örneklerle, yaşlıların devlet yönetimi ile sanat ve bilim dallarındaki başarılı performanslarına değinmiştir (National Geographic, 2012: 88). Diğer bir deyişle Çiçero, insanların yaşlılık dönemlerinde de başarılı olabilecekleri konusuna dikkat çekmiştir. Tarihte bir çok düşünür yaşlılığı farklı şekillerde tanımlamışlardır: Shakspeare yaşlılığın her türlü kayıpların yaşandığı bir dönem olduğuna dikkat çekerken, Schopenhauer ve Goethe ise yaşlılığın daha çok pozitif yönlerine vurgu yaparak, yaşlılık döneminde deneyimlerin zirve noktasına ulaştığını ve bunlar sayesinde bireyin daha gerçekçi ve mutlu olabileceğine dikkat çekmiştir (Lehr, 1994: 12). Goethe, Mimar Sinan, Michelanjelo, Picasso ve sayıları daha arttırılabilecek, tarihte birçok tanınmış ve ünlü kişilerin en önemli eserlerini yaşlılık döneminde verdiği düşünülecek olduğunda, yaşlılık döneminde kişinin üretkenliğinin devam ettiği ve yaşlıların deneyimlerini genç nesillere aktarmaya devam etmesinin toplum açısından bir kazanç, kendileri açısından da bir doyum getireceği düşünülmektedir. Ünlü düşünür Mevlana Celaleddin-i Rumi (1207-1273) “gençlerin aynada göremediklerini, yaşlılar bir tuğla parçasından okurlar” sözüyle yaşlıların deneyimlerine vurgu yapmıştır. Atatürk ise “bir milletin yaşlı vatandaşlarına ve emeklilerine karşı tutumu; o milletin yaşama kudretinin en önemli kıstasıdır. Geçmişte çok güçlüyken, tüm gücüyle çalışmış olanlara karşı minnet hissi duymayan bir milletin, geleceğe güvenle bakmaya hakkı yoktur” sözüyle, toplumların, yaşlılarına göstermesi gereken hassasiyete ve sorumluluğa dikkat çekmiştir.

Kutsal (2003: 1)’a göre yaşlılık, “yaşam sürecinin çocukluk, gençlik, erişkinlik gibi doğal ve zorunlu bir çağıdır”. Bu tanımlamada yaşlılığın, insan yaşamındaki süreçlerden biri olduğuna ve bu süreci herkesin bir şekilde yaşayacağına vurgu yapılmıştır. Öyleyse bu dönem de tıpkı diğerleri gibi doğal karşılanmalıdır. Diğer taraftan yaşlılığın “her yönden kayba uğranılan bir süreç olduğu” açıklamasına ise sıkça rastlanmaktadır. Bu yaklaşıma göre yaşlılıkta bireyin her alandaki yetileri zayıflamaktadır. Tufan (2007)⁴ bu tanımlamaya karşı çıkmış ve bu dönemde fizyolojik yetilerde bir gerileme yaşanabileceğini ancak bunun yanında yaşlının zekâ ve hafıza ile ilgili yetilerinde herhangi bir kayıp olmayabileceğine vurgu yapmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında Tufan’ın yaptığı değerlendirmenin anlamlı olduğunu ve yukarıdaki tanımlamanın eksik kaldığını söylemek olanaklıdır. Çünkü zekâ ve hafıza ile ilgili kayıplar her yaşlıda aynı oranda görülmeyebilir. Bir diğer tanıma göre yaşlılık, fiziksel ve zihinsel sağlığı koruma, diyet yapma, egzersizi dikkatli, yani zarar görmeyeceği şekilde yerine getirme, akranları ile birlikte sosyal yaşamda kendini gösterme olarak tanımlanmaktadır (Seabrook, 2003: 10, Aktaran Taşçı, 2010: 177). Başka bir tanımlamaya göre ise yaşlılık, zaman faktörüne bağlı olarak bireyin değişen çevre koşullarına uyum sağlama kudreti ve organizmanın dış ve iç etmenler arasında denge sağlama potansiyelinin azalmasıdır (Arpacı, 2005: 106). Yaşlılık döneminde insanların değişimlere ayak uydurması,

4 www.sosyalhizmetuzmani.org/ismailtufansoyleisi.htm Detaylı bilgi için bkz. İsmail Tufan ile Yaşlılık, Yoksulluk ve Sosyal Devlet Üzerine Söyleşi, 2007.

diğer dönemlere kıyasla daha güç olabilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (1997) de yaşlılığı çevresel etmenlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlamıştır.

Yukarıda verilmiş olan yaşlılık ile ilgili tanımlamalar değerlendirildiğinde, iki temel bakış açısının ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır: Bunlardan biri yaşlılığın kendine özgü kayıpları diye niteleyebileceğimiz duyu ve yetilerde kayıp, değişime kapalı olmak gibi olumsuz yönlerine vurgu yaparken; diğeri ise kazanım olarak görülebilecek deneyim, bilgi birikimi, yaşama daha sakin ve tutarlı bakış gibi olumlu yönlerine vurgu yapmaktadır. Yaşlılığın değerli yanları yadsınmadan, ortaya çıkarttığı ihtiyaçlar ele alınmalıdır.

Yaşlılıkta, daha önceki yaşamsal dönemlere kıyasla, fiziksel ve bilişsel (mental) kapasitede olagelen azalmalar yaşlının yaşama eskisi gibi katılımını engelleyebilmektedir; tam da bu noktada yaşlılar ile toplumun diğer kesimleri arasındaki ilişki de önem kazanmaktadır. Bu ilki zaman içinde yaşlılığa olan bakışa açısının değişmesi ve toplumların modernleşmesi ile değişmiş ve değişmektedir.

Yaşlı ve Yaşlılığa Yaklaşım: Tarihsel Bakış

İnsanlık tarihi boyunca toplumun yaşlıya ve yaşlılığa yönelik fikirsel anlamda geçirdiği değişim, dönüşüm ve bunun günlük yaşamda uygulamaya ne şekilde yansdığı ile ilgili olarak iki dönem temelinde bir değerlendirme yapmak olanaklıdır: Sanayi toplumu öncesi ve sanayi toplumu sonrası dönem.

Sanayi toplumundan önceki dönemde yaşlı, yaşlılık ve yaşlı bakımına ilişkin

durum analiz edildiğinde, dönemi kendi içinde birkaç alt döneme ayırmak olanaklıdır: Avcı-toplayıcı, Bahçe ve Çoban ile Tarım Toplumlari (Macionis and Plummer, 2005). İkel toplumlarda yaşam biçimi ve ilişkiler, doğanın yasaları temel alınarak oluşturulmuştur. Genellikle mağaralarda yaşayan ve önemli ölçüde doğa ile mücadele ederek yaşamaya çalışan bu dönem toplumsal ilişkiler hakkında bilgi çok az olsa da insanının ortalama yaşam süresinin çok kısa olduğu bilinmektedir. Daha sonra gelen göçebe toplumlarda ise yaşlıların durumu yine zor olmuştur. Örneğin, Japonya'da ilkel bir topluluk olan Ainu'larda yaşlı kadınların değersiz yaratıklar olarak görüldüğünü; Güney Amerika'da Arawaks'larda çok yaşlı kişilerin ölüme terk edildiğini; Kuzey Avrupa'da Lapps ve Eskimo gibi göçebelerin göç ederken hasta ve çok yaşlı kişilerin yanlarına bir miktar yiyecek bırakarak onları ölüme terk ettikleri, örnek olarak verilebilir (Encyclopedia of Sociology, 1974; Aktaran: Tezcan, 1982: 170).

Yerleşik yaşama geçilmesiyle birlikte tarım toplumlarında, yaşlıya olan bakış açısında bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu toplumlarda da toprağın işlenmesi ve hayvanlara bakımın sağlanabilmesi için, fiziki güç kuşkusuz ki hala önemliydi. Ancak yaşlılar bu dönemde, daha saygın bir çerçevede görülmeye başlanmıştır. Genç insanların, yaşlıların tecrübe ve bilgi birikimlerinden yararlanması, onlara saygı duymalarına neden olmuştur. Yerleşik yaşama geçilmesiyle birlikte mülkiyet kavramının ortaya çıkması ve toprak sahiplerinin yaşlılar, yaşlı erkekler olması, onların saygınlığını arttıran önemli bir unsurdur. Ayrıca bu dönemde yaşlılar,

gençler tarlada çalışırken eve, çocuklara ve evdeki diğer hayvanlara göz kulak olmaktadır. Özellikle Antikçağ'da yaşlılar bilge olarak görülürdü. Bu dönemde eğitime verilen önem düşünüldüğünde, yaşlıların deneyim ve bilgi birikimlerini genç kuşaklara aktarması saygı duyulan bir işti. Bu açıdan bakıldığında, yaşlı açısından, aydınlık bir dönemin başladığı ve yaşlının, ilkel toplumlarda olduğu gibi işe yaramaz ve salt tüketici olarak görülmesi çoğunlukla son bulmuştur.

Sanayi toplumunu yaşlı, yaşlılık ve yaşlı bakımı açısından bir dönüm noktası olarak nitelenen olanaklıdır. Özellikle sanayinin gelişimi ile birlikte yaşlı ve yaşlılığa olan bakış açısının değişmeye başladığı görülmüştür. Bu süreçte sosyal güvenlik sisteminin de gelişimiyle birlikte ortalama yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusta görülen artış, yaşlılığa olan ilgiyi arttırdı. Geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru yaşanan dönüşüm sonucunda, önceleri ailesi (çocukları) tarafından bakılan yaşlının tek başına kalmaya başlamasıyla birlikte, bakım gereksinimini karşılama konusunda sıkıntı yaşandığı görülmüştür. Bakım gereksinimini gideremeyen yaşlının bu durumu, yeni bir toplumsal sorun olarak görülmeye başlandı ve bu sorunun ne şekilde çözüleceği noktasında bilimsel araştırma ve çalışmalar yapılmaya başlandı. Görüldüğü üzere sanayi toplumunun şekillendiği 20. yüzyıl ile birlikte yaşlılığa olan bakış açısı da değişmeye başladı. Tufan (2002: 19), "ölümün ilk basamağı olarak algılanan ve edebi eserlerde tüm kötülüğü ve acımasızlığı ile anlatılan yaşlılığın, sonraları sosyal içerikli bir fenomen olduğu düşüncesi topluma yerleşmeye ve yaşa bağlı bir dönem olarak

görülmeye başlanmıştır" tespitiyle bunu desteklemektedir. Yani yaşlılığın yalnızca kişiye özgü bir sorun olmadığı, aynı zamanda toplumsal yönünün de bulunduğu vurgulanmıştır. Çünkü günümüzde yaşlı nüfus sayısında görülen artış ile birlikte toplumların yaşlanması konusu da gündemdeki yerini almıştır.

Buna paralel olarak yaşlının yalnızca ailenin değil, aynı zamanda toplumun da sorumluluk alanında bulunduğu düşüncesi, tarihsel süreç içerisinde gelişmeye başladı. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1982 yılında Viyana'da '1. Dünya Yaşlı Asamblesi' düzenlenmiş ve Yaşlı Hakları Bildirgesi yayınlanmıştır.⁵ Yaşlı haklarının çerçevesini yaşlının bağımsızlığı, bakımı, katılımı, kendini gerçekleştirme ve itibarı ile ilgili konular oluşturmaktadır. Sözü edilen asamblenin yaşlıya, yaşlı hakları bağlamında uluslararası düzeyde dikkat çekmesi önemli bir gelişmedir. Bütün bunların bir sonucu olarak, Birleşmiş Milletlerin, özellikle gelişmiş refah devletleri aracılığıyla, günümüze kadar artan ve gelecekte de artma eğilimi gösterecek olan yaşlı nüfusa dikkat çektiği, bu grubun sorunlarının ele alınması konusunda öncülük ettiği görülmektedir. Nitekim 'Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'⁶nda dünya nüfusunun giderek yaşlandığı vurgusu yapılmış, bunun ekonomik ve sosyal etkilerinin neler olabileceği üzerinde durulmuştur. Aynı Konferansta, aile üyelerinin yaşlı bireye bakabilmesi için gereken sosyal destek sistemlerinin sağlanması, yaşlı birey için sağlık bakımı, ekonomik ve sosyal güvenlik sistemlerinin

5 Detaylı bilgi için bkz. EK: 1, Yaşlı Hakları.

6 UN, 1994 Kahire.

oluşturulması ile ilgili hedefler belirlenmiştir. Görüldüğü üzere yaşlı bakımında ailenin yanında devletin gerekli sistem ve hizmetleri oluşturması konusunda etkin bir rol alması gerektiği konusuna dikkat çekilmiş, bu bağlamda 1999 yılı, Birleşmiş Milletlerce ‘Yaşlılar Yılı’ olarak ilan edilmiştir.

Yaşlılığın Ele Alınmasında Yakın Dönemdeki Gelişmeler

Yukarıda sözü edilen gelişmeler sonrası “II Dünya Yaşlılık Asamblesi”⁷ toplanarak, “Yaşlanma Uluslararası Eylem Planı” oluşturuldu. Bu planın genel çerçevesini yaşlı hakları bağlamında yaşlının yaşam kalitesinin yükseltilmesi, toplumla entegrasyonunun sağlanması, güvenli sistemlerin ve bu bağlamda destekleyici hizmetlerin oluşturulması, aktif bir yaşam ve bu dönemde karşılaşılabilecek diğer sorunların çözümüne yönelik adımların atılması vb. oluşturmaktadır. Planda yaşlanmanın bireysel, sağlık ve sosyal yönleri olduğuna dikkat çekilmiş ve bunlara yönelik araştırmalar yapılması gereği üzerinde durulmuştur. Yaşlılara yönelik hizmetlerin gelişiminde bu üç farklı yönün dikkate alınmış olmasının, hizmetlerin çerçevesinin çizilmesinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Diğerlerinin yanında yaşlının özellikle sosyal yönüne vurgu yapılmış olmasını, yaşlı açısından önemli bir kazanım olarak görmek gerekmektedir. Çünkü yaşlılık dönemi, bugüne kadar genellikle sağlık ve diğer kişisel bakım gereksinimlerinin karşılanmasından ibaret bir dönem olarak algılanagelmıştır. Eylem Planı ile birlikte yaşlının sosyal bakım ve özel yaşam ile ilgili gereksinimleri de dikkate alınmış

ve yaşlılara yönelik hizmetler bu bakış açısıyla şekillenmeye başlamıştır⁸.

Bu bağlamda geçmişte yaşlılar için oluşturulmuş olan toplu yaşam kuruluş modeli (huzurevi) yerine günümüzde yaşlının özel yaşamını ve sosyal bakımını gözeten yeni modellerin geliştirilmesi fikrinin ön plana çıktığı görülmektedir.

- 8 Eylem Planı içerisinde yer alan amaç, hedef ve taahhütler şu şekildedir: (a) Yaşlıların bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tam olarak tanınması ve gerçekleştirilmesi. Ayrıca yaşlılıkta yoksulluğun ortadan kaldırılması ve yaşlılar için Birleşmiş Milletler ilkelerini içeren güvenli yaşlanmanın sağlanması, (b) Yaşlıların, gelir getiren gönüllü işler dâhil olmak üzere, toplumun ekonomik, politik ve sosyal yaşamlarına tam ve etkili olarak katılması amacıyla güçlendirilmesi, (c) Yaşlıların ayrı bir grup olmadığı göz önüne alınarak, yaşam boyu öğrenme ve toplum içinde yer alma olanaklarına erişim gibi fırsatların yaşamın ileri yıllarında da sağlanarak yaşam boyunca bireysel gelişme, kişisel tatmin ve iyi olma durumunun sürdürülmesi, (d) Bütün ekonomik, sosyal, kültürel hakların yanında vatandaşlık ve siyasi haklara da sahip olmanın sağlanması ve yaşlılara karşı her türlü şiddet ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması, (e) Cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılması yoluyla yaşlılarda cinsiyet eşitliğinin sağlanması, (f) Sosyal kalkınma için ailenin önemi, kuşaklar arası bağlılık, dayanışma ve karşılıklı ilişkilerin öneminin kavranması, (g) Yaşlılar için, koruyucu ve rehabilite edici hizmetler dâhil olmak üzere, sağlık hizmetleri, destek ve sosyal koruma sağlanması, (h) Uluslararası Eylem Planı’nın uygulamaya dönüştürülmesi için yaşlılar ile hükümet, sivil toplum ve özel sektörün bütün düzeyleri arasında işbirliğinin kolaylaştırılması, (i) Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde, birçok diğer konunun yanı sıra yaşlanmanın bireysel, sosyal ve sağlık yönleri üzerinde odaklanmak amacıyla bilimsel araştırmalar yapılarak bu konuda bilgi ve becerilerin artması ve teknolojiyenin yararlanması, (j) Yaşlanmakta olan bireylerin durumlarının ve farklı koşullarının tanınması ve onları etkileyen konularda seslerini duyurularının sağlanması için yolların araştırılması gerektiğinin kabul edilmesi.

7 Madrid, 2002.

Yine yaşlılara yönelik hizmetlerin sunumunda kamu, sivil toplum ve özel sektör işbirliğinin kolaylaştırılması gerektiği yönündeki düşünce, eylem planının dikkat çeken bir diğer maddesidir. Burada özel sektöre vurgu yapılmış olması, neoliberal politikaların etkilerinin bir sonucudur denebilir. Gelişmiş refah toplumlarına bakıldığında, sözü edilen bu işbirliğinin, kamunun denetim ve gözetiminde oluşturulduğu ve yaşlılara yönelik hizmetlerin sunumunda önemli bir katkı sunduğu söylenebilir. Eylem planının temel çerçevesini oluşturan “aktif bir yaşlılık dönemi” vurgusunun ise yine yaşlıya ve yaşlılığa farklı bir bakış getirdiği görülmektedir. Bilindiği üzere geçmişte yaşlılık dönemi, daha çok kişinin birçok şeyden elini çektiği, inzivaya çekildiği bir dönem olarak algılanagelmiştir. İki binli yıllarla birlikte yaşlılık döneminin de, tıpkı diğer dönemlerde olduğu gibi, aktif olarak geçirilebilecek bir dönem olduğuna dair bir bakış açısı gelişmiştir. Toplumların yaşlandığı düşünüldüğünde, bu nüfus grubu içerisinde bulunan kişilerin yaşama aktif olarak devam etmesinin gerek kendileri, gerek toplum açısından kazanımları olacağı tartışma götürmez bir konudur. Son zamanlarda yaşlıların, bilgi birikimi, iş ve yaşama dair deneyimleri bulunan kişiler olduğu ve bunlardan yararlanılması gerektiği konusunda bir farkındalık kazanılmış olup, yaşlıların toplumun kalkınmasında önemli bir kaynak olabileceği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan yaşlıların yaşamda aktif olarak yer alması, bazı etkinliklerine devam etmesi ya da yeni uğraşlar edinmesi, onların yaşama sevincini destekleyecek temel çerçevelerden biridir. Bu bağlamda 2000’li yıllarla birlikte yaşlıların toplumsal izolasyon yaşamasının önüne geçmek amacıyla sosyal entegrasyon çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Sözü edilen

sosyal entegrasyonun sağlanmasında nesiller arası buluşma vb. gibi projeler aracılığıyla yaşlı ve diğer nüfus grupları aynı ortam içerisinde buluşturulmaktadır.⁹ 2002 yılı ‘Uluslararası Eylem Planı’, yakın geleceğe yönelik, daha çok önümüzdeki 20 yıl için, yaşlanma politikaları ve uygulamaları konusunda öncelikler belirlemiş ve yapılacak eylemleri tanımlamıştır. Ancak burada üzerinde asıl durulması gereken ‘İkinci Yaşlılık Asamblesi’nin yaşlılara yönelik olarak oluşturulan bakım ve diğer hizmetlerin bir “hak” çerçevesinde sunulması gerektiğini vurgulamış olmasıdır.

Uluslararası Çalışma Örgütü, yaşlılık ve bakıma muhtaç olma durumunu sosyal risk kapsamında ele almaktadır¹⁰. Yaşlı nüfusun ve buna bağlı olarak bakım gereksinimi olan nüfus grubunun artması sonucunda, özellikle bazı Avrupa Birliği ülkeleri ile Japonya’nın, bakım gereksinimi içerisinde bulunan kişilerin -yaşlılar da bu kapsamda yer almaktadır - bakım gereksinimlerini karşılayacak oluşumları, 1990’lı yılların sonuna doğru sosyal güvenlik sistemine dâhil ettiği görülmektedir. Bu kapsamda yaşlılık döneminde görülebilecek bakım gereksinimini karşılayabilmek için, bakım sigortası oluşturulmuştur. İskandinav ülkelerinde, prime dayalı sosyal güvenlik sistemi olmamasından ötürü, bakım sigortası gibi bir oluşum mevcut değildir. Ancak yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetleri mevcuttur. Bu ülkelerde devletler, topladıkları vergilerden bakım hizmetlerine pay ayırmakta ve yaşlılık

9 Türkiye’de yaşama geçirilmiş olan “Ayna Projesi” bu örneklerden birisidir.

10 ILO, 102 numaralı Sözleşme, Sosyal Güvenliğin Asgari Normları, 1952. Türkiye 102 No’lu sözleşmeyi 1974 yılında kabul etmiştir.

döneminde görülebilecek bakım gereksinimini buradan karşılamaktadır.

Görüldüğü üzere yaşlı, yaşlılık ve yaşlı bakımı alanları tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde anlamlandırılmış ve biçim kazanmıştır. Genel olarak, yaşlılara yönelik bakım hizmetleri, tarihsel süreçte önce paternalist bir bakış açısıyla ortaya çıkıp, sanayi devrimi ile birlikte toplumsal yaşamda görülen değişim ve dönüşüm sonucunda sosyal devlet anlayışı ile birlikte kurumsal bir kimlik kazanmıştır denebilir. Yaşlıların yalnızca ailesinin değil, aynı zamanda toplumun ve devletin de sorumluluk alanında bulunduğu düşüncesi tarihsel süreç içerisinde gelişmeye başlamıştır. Özellikle sosyal devlet, refah toplumu anlayışı ile birlikte bu düşüncenin pekiştiği ve yaşlıya yönelik bakım hizmetlerinin bir hak çerçevesinde kurumsal bir kimliğe kavuştuğu görülmektedir (Karataş ve Duyan, 2002; Karataş ve Duyan, 2008). Bu bağlamda nasıl daha kaliteli bir yaşlılık dönemi geçirileceğine ilişkin sorgulamalar gündeme gelmiştir. Dolayısıyla yaşlılara yönelik oluşturulmuş olan bakım hizmetlerinin yaşlıların yaşam kalitesinin korunması ya da yükseltilmesinde önemli bir fonksiyonu yerine getirdiği ve bu fonksiyonun yaşlıların gereksinimlerinin daha doğru bir şekilde karşılanması ve yaşama sevincinin desteklenmesi noktasında süreç içerisinde kurum bakımı yanında günümüzde geliştirilen alternatif bakım modelleri ile daha anlamlı bir çerçeve kazandığını ifade etmek olanaklıdır. Ancak yaşlılara yönelik hizmetlerin boyut ve içeriğinin gelecekte değişen gereksinimler doğrultusunda gelişmeye devam edeceği ve belki günümüzdekinden çok farklı boyutlara ulaşacağı öngörüsünde bulunabilir. Burada asıl

üzerinde durulması gereken nokta yaşlılık döneminde sunulacak hizmetlerin yaşlıların gereksinimlerine yanıt verebilecek nitelikte, özel yaşamını gözeten, yalnızlık duygusu yaşamamasının önüne geçebilen, toplumsal yaşama katılımını arttıran (aktif yaşam), onun yaşama sevincini destekleyen, başkasına olan bağımlılığını en aza indiren, yani yaşam kalitesini koruyan ya da yükselten bir yapıda olması gereğidir (Karataş, 1988; Karataş, Karataş ve Şenol, 1989). Yaşam Destek Merkezi gibi yaşlılara kendi yaşam alanları içinde hizmet sunan örnekler, yaşlılık tartışmalarında son gelinen nokta açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle gönüllü bir sistem olarak Ankara'da, Valilik himayesinde faaliyete geçmiş ve hâlihazırda 7 gün 24 saat üzerinden yaşlılara yönelik olarak yardım hizmeti veren "Yaşam Destek Merkezi", bir model olarak değerlendirilecektir.

'YAŞAM DESTEK MERKEZİ'

"Yaşam Destek Merkezi", ilk kez 1 Şubat 2011 tarihinde, Prof. Dr. İlhan Tomanbay öncülüğünde SABEV (Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Vakfı) tarafından "Ankara Valiliği Yaşam Destek Hizmeti Projesi" olarak hayata geçirilmiş, bilişimsel (telekominikatif) tele sosyal destek hizmeti veren bir yapılanma – modeldir. İngilizce "tele-support", Almanca ise "Tele-Unterstützung" olarak adlandırılmış olan destek hizmetinin Türkiye'de ilk kez uygulanan biçimidir denebilir. Bu merkezin model olarak değerlendirmesi yapılırken merkezin bülten, broşür ve faaliyet raporlarından faydalanılmış, ilaveten, merkezde sistemin işleyişi gözlemlenmiştir.

Ankara Valiliği'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Yaşam Destek Merkezi'nin

hizmetleri hukuken 3294 sayılı “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu”na dayanılarak sürdürülmektedir. Valilik, bu projeyi “sosyal devlet tanımının bir gereği olarak” (Vilayetim, 2013: 9) hayata geçirdiğini ifade etmektedir. Proje kapsamında, ileri yaşta bakıma muhtaç olan ya da kronik hastalığı bulunan ihtiyaç sahiplerine, elektronik olarak destek hizmeti verilmektedir. Bu desteğin hedef kitlesi şu şekilde tanımlanmıştır: Evinde yalnız ama güven içinde yaşamak isteyen, yaşlı, engelli, yatalak hasta, kronik bir hastalık sahibi, şiddet riski altında bulunan bireyler ile akşam evde yalnız kalma durumunda olan çocuklar... Aslında bu sistem, evde bakımı tamamlayan, onu kesintisiz – sürekli kılan ve günümüz bilişim teknolojisine uygun olarak geliştirilmiş bir tele-sosyal hizmet uygulamasıdır¹¹ demek daha uygun olacaktır. Günümüzde nüfusun büyük çoğunluğunun giderek metropol kentlere yığılmış olması, yüz yüze hizmetin yanı sıra teknoloji-den yararlanarak yeni hizmet biçimlerini

zorunlu kılmıştır. Örneğin, yalnız yaşayan bir yaşlıya ilaç saatini hatırlatmak için yüz yüze hizmet sunmak, hem pahalı ve hem de işgücü israfı anlamına gelecektir. Oysa bunun yerine, günümüz bilişim teknolojisini gereksinimlere göre uyarlayıp kullanmak çok daha pratik, ucuz ve fonksiyonel olabilmektedir.

İnceleme konusu olan Merkez şu şekilde işlemektedir: Başlangıçta SABEV’e ait bir adreste, daha sonra Valiliğin sağladığı bir mekânda kendi bilişim altyapısı ve sistemi oluşturulmuş olan merkezin, bir operasyon odası bulunmaktadır. Bu operasyon odasında, telefon hatları ile entegre ve 24 saat bilgisayarları başında hizmet sunan eğitimli personel görev yapmaktadır. Ayrıca gerektiğinde, sorun sahibine ulaşmak ve cihazlarla ilgili problemleri gidermek üzere iki teknik eleman ve bunların kullanımında olan iki araç da bulunmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV), muhtarlık, belediye ve diğer kolluk kuvvetleri tarafından önerilen ya da kendileri veya aileleri başvuran gereksinim sahipleri¹² hakkında sos-

11 Tele evde bakım hizmeti, telekomünikasyon teknolojilerinden yararlanarak bakıma yönelik bilgi, eğitim veya hizmetleri telefon, bilgisayar, interaktif TV, işitsel, görsel cihazlar veya her birinin farklı kombinasyonlarını kullanmak suretiyle bakıma muhtaç bireylere ulaştırması olarak tanımlanmaktadır (Koch, 2005: 14 Aktaran Oğlak, 2011). Kullanılan teknolojiler; iletişim, hareketlilik kabiliyeti, elle komutlandırma, çevreye uyum sağlama ve bilişsel olmak üzere çeşitli gruplara göre sınıflandırılmaktadır (Kuneva ve diğ., 2010 Aktaran Oğlak, 2011). Yaşlı ve/ya bakıma muhtaç bireylerin evleri gereksinimine yardımcı olabilecek özel alarm, özel geliştirilmiş kolye, acil uyarı butonları, cep telefonları, banyo rayları, düşmeyi anında merkeze ileten uyarı sistemleri, yangın ya da su basmalarında uyarı butonları gibi diğer yardımcı araç sistemleri ile donatılmaktadır (Office of Health and Information Highway Canada, 1998 Aktaran Oğlak, 2011).

12 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, Madde 2 kapsamında yer alan ve koşulları karşılayan yaşlılar. Bu yardımı almak için, mevzuata göre üç koşul aranmaktadır: 1. Sosyal yardım alan kişinin aylık gelir miktarı net asgari ücretin üçte ikisinden fazla olmamalı. 2. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi olmamalı. 3. Kendi üzerinde ev, arsa gibi taşınır ve taşınmazlar bulunmaması (Ankara Valiliği Yaşam Destek Merkezi Faaliyet Raporu 2011-2013 Dönemi, s. 11). Ancak merkez yürütücüsü tarafından yapılan bilgilendirmeye göre çok özel durumlarda yukarıda belirtilmiş olan koşulların dışında kalan kimi yaşlıların da bu hizmetten yararlanabildiği görülmektedir. Örneğin bir gayrimenkul sahibi olup, bundan herhangi bir gelir elde etmeyen (kendisi oturan) ya da SGK’ dan emekli olan ve ekonomik

yal inceleme yapmakta, kişinin mevzuata uygun olarak bu hizmetten yararlanıp yararlanmayacağına karar vermektedir. Valilik onayından sonra hizmetten yararlanacağı kabul edilen kişinin dosyası “Yaşam Destek Çağrı Merkezi”ndeki görevlilere teslim edilir. Teknik ve sosyal operatörler tarafından evinde ziyaret edilen adayın gerekli bilgileri bir forma, kendilerine sorularak işlenir ve görevliler tarafından daha sonra, kişiye özel bir elektronik dosya açılarak sisteme işlenir ve kişiye bir kayıt – abone numarası verilir. Arkasından teknik operatörler, bireyin evine giderek uygun bir yere alıcı-vecirici özelliği olan diyafonu, Türkçe adıyla ifade edilirse “sesver aygıtını” monte eder. Bu diyafonu evdeki sabit hat telefonu ile entegre hale getirir ve destek hizmet merkezinin operasyon odasındaki bilgisayarlarla, abone – kod numarası üzerinden tanıştırır ve sistem kullanıma hazır hale getirilmiş olur.

Sistem hazır hale gelince, bu kez hizmet alacak bireye, üzerinde bir basma düğmesi bulunan bir kolye ya da bilezik verilir ve birey bunu sürekli bileğinde ya da boynunda taşır. Bu aletlerin nasıl kullanılacağı ki son derece basitleştirilmiş ve bir düğmeye basıp konuşmak durumuna uyarlanmıştı- hizmet alan bireye anlatılır. Birey, istediği an bu düğmeye basarak, diyafon ve sistem operasyon merkezindeki bilgisayarlar üzerinden görevlilere anında ulaşabilmekte ve sorununu en hızlı biçimde aktarabilmektedir. Düğmeye basıldığında, o kişinin bilgileri¹³ çağrı merkezindeki bilgisa-

yar ekranında belirlemekte; sosyal operatör bu bilgilere dayanarak kişinin kim olduğunu, adını, genel durumunu anında görerek ve kişiye direkt adıyla hitap ederek, zaman kaybetmeden yardıma hazır olduklarını iletebilmektedir. Sistem bir tuşla ambulans, itfaiye, Ankara Büyükşehir Belediyesi hasta nakil aracı ve polisi yönlendirmeye hazır durumdadır. Birey, evindeyken sunulan hizmetin yanı sıra, sokağa çıktığında da benzeri bir hizmet verilmektedir. Örneğin, evinin yolunu kaybeden ya da sokakta düşen kişinin üzerindeki alet ile uydudan yeri anında tespit edilerek yardım yönlendirilebilmekte ve bireyin yakınlarına haber verilerek sürece dâhil edilebilmektedir.

Bütün bu hizmetler sunulurken, çağrı merkezinden teknik olarak bireyin mahremiyetine girme imkânı bulunmamakta, ancak olağan durumunda bir değişiklik olduğunda – örneğin normal süreden fazla kendisinden haber alınmama durumunda- telefon ile bireye ulaşılarak durumu kontrol edilmektedir. Diğer bir deyişle, abonelere sunulan hizmet için yapılan görüşmede, “gerek sinimi olan bireylerin ev ortamlarına, mahremlerine olanaklı olduğu kadar devlet ve görevlilerini sokmadan, onları rahatsız etmeden ama yine devletin kendilerine uzattığı koruyucu – kollayıcı dost bir el” tanımlaması yapılmıştır.

sıkıntısı açık olan bazı yaşlıların başvuruları da ağır hastalık, ağır engellilik ya da ileri yaş gibi durumlarda kabul edilebilmektedir.

13 Kişinin hastalık(ları), yaşlılık ve varsa engellilik durumu, kullandığı ilaçlar, geçirdiği

ameliyatlar, varsa kullandığı protezleri, o evde olması muhtemel olaylar, acil durumlarda haber verilebilecek bireyin en yakını üç kişinin adres ve telefon dâhil iletişim bilgileri, bireyin ekonomik – muhtaçlık durumu vb tüm bilgiler, düğmeye basılarak diyafon üzerinden gönderilen mesaj ile sistem devreye girmekte ve bütün bu bilgileri bilgisayar ekranında operasyon odasındaki görevli anında görerek, gereksinime göre harekete geçmektedir. Bütün bu bilgiler sorularak zaman kaybedilmemekte ve direkt soruna odaklanılmış olunmaktadır.

Kısacası sistem bireye kendi evinde hizmet sunmakta, bireyi kurum bakımına mahkûm etmemekte, yalnızlık duygusuna kapılmasını önlemekte, bir düğmeye basarak gereksinimini aktarabilmekte, kendisine ulaşarak ilaç saati vb hatırlatmalar yapılmaktadır. Seri olması, maliyetinin oldukça düşük olması¹⁴, bireyin gün 24 saat istediği anda merkezdeki görevlilere ulaşarak dertleşmesi, söyleşmesi, kendisinin aranarak doğum gününün kutlanması, sosyal aktiviteler çerçevesinde gezilere ve kültürel etkinliklere götürülmesi sistemin, aynı zamanda sosyal bir ilişki ağına sahip olduğunu da göstermektedir.

Merkezin faaliyet raporu verilerine göre 2011-2013 dönemindeki toplam abone sayısı 1377'dir. Bunların %67'si kadın, %33'ü erkektir. Ankara'nın merkez ilçelerinin dağılımına bakıldığında en kalabalık grup % 28 ile Mamak ilçesinde yaşamaktadır. Sırasıyla Keçiören (%19), Yenimahalle (%16), Çankaya (%15) ve Altındağ (%12) en yoğun destek hizmeti alan ilçeler olarak görülmektedir. En düşük sayı ise merkez ilçeler dışında birer kişi ile Gölbaşı ve Ayaş ilçelerindedir. Yine faaliyet raporu verilerine göre 2011 yılında abonelerden toplam 30.753 çağrı alınmış, 2012 yılında ise bu sayı 38.633 olmuştur.¹⁵

Tele-sosyal hizmet olarak adlandırılan bu hizmetin, kurulduğu günden beri Ankara'da başarı ile uygulandığı gözlenmiştir. Ancak hizmetten yararlananların mevzuat gereği dar bir kapsamda,

yani sosyal yardım hakkına sahip olanlarla sınırlı tutulması, hizmetin toplumdaki tüm yaşlı ve diğer ihtiyaç sahipleriyle ulaştırılmasını engellemektedir. Ölçüt, "gereksinim sahibi olmak" olmalı ve bu hizmet, talep eden ihtiyaç içindeki her bireye verilebilmelidir. Ayrıca, pilot uygulama ile fonksiyonelliği ve verimliliği tespit edilmiş olan bu sistemin başta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere ilgili kamu kurumlarıca desteklenmesi ve yaygınlaştırılması, ülkemizdeki gereksinim sahipleri için önemli bir gelişme olacaktır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bilindiği üzere sosyal hizmetin kurumsal temelleri, Modern Batı toplumlarında atılmıştır. Fakat "sosyal hizmet", bir yardımlaşma ve dayanışma biçimi ya da sorun sahiplerine yardım olarak, insanların bir arada yaşamaya başlamaları ile kendini var etmiştir. Batı'da daha çok kilise ve diğer hayır kurumları ile yoksullara yardım, sosyal hizmetlerin ilk nüvesi olarak değerlendirilebilir.

Yaşam Destek Merkezi kurucularının bakış açısı ile sosyal hizmetler, "kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksuluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü"¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma bakıldığında mevcut sosyal hizmetlerin, kişi ve toplumun gereksinimleri doğrultusunda şekillendiği ve tarihsel süreçte ilk ortaya çıkış amacı

14 2014 yılı verilerine göre bu hizmet karşılığında KDV dâhil ayda sadece 35 TL ücret tahsil edilmektedir.

15 Detaylı bilgi için bkz. Ankara Valiliği Yaşam Destek Merkezi Faaliyet Raporu 2011-2013 Dönemi.

16 SHÇEK Kanunu, Madde 3- a.

olan “yoksullara yardım”ın çok ötesinde bir fonksiyonu yerine getirir duruma geldiği görülmektedir. Bu fonksiyonun gelecekte görülebilecek farklı gereksinimleri de içine alacak şekilde gelişmeye devam edeceği ve kapsam alanının daha da genişleyeceği düşünülmektedir. Özellikle son yıllarda nüfusun, çok önemli bir bölümünün metropol kentlere yığılmış olması yeni sorun alanları oluşturmuştur. Artık tek başına yaşamak durumunda olan yaşlıdan, tek eşli ya da parçalanmış ailelere, gelirsiz kişilerden sağlık, eğitim, ıslah ve cezaevi gibi pek çok konuda yeni ve farklı sosyal hizmet çalışma alanları oluşmuştur. Var olan alanlar da çeşitlenmiştir. İşte bu makalenin ana çalışma konusu olan yaşlılık da artık günümüzde giderek daha fazla önem arz eden bir sosyal hizmet çalışma alanı olmuş durumdadır. Diğer bir deyişle sosyal çalışma, yaşamın her döneminde birey ve toplumun refah düzeyini yükseltmeyi kendine amaç edinmiş ve bu yönüyle de yaşamın her alanında kendini var kılmış, çalışma alanları her geçen gün artarak devam eden bir disiplin ve meslektir.

Bu açıdan bakıldığında aynı şekilde yaşlı insanların da yaşam kalitesinin korunması ve yükseltilmesinde sosyal çalışma ve sosyal hizmetlerin önemli bir fonksiyonu olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu perspektiften hareketle yaşlı bakım hizmetleri, sosyal çalışma disiplininin önemli çalışma alanlarından bir tanesidir. Tomanbay (2007: 1) yaşlılara yönelik sosyal hizmetleri, “Yaşlıların sosyal alanda yaşadıkları sorunların, sıkıntıların çözülmesi için verilen hizmetler” olarak tanımlamıştır. Bilindiği üzere yaşlı bakım hizmetlerinin iki yönü bulunmaktadır. Bunun bir yönünü fiziksel bakım oluştururken, diğer

yönünü sosyal bakım oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere sosyal bakımın sağlanmasında sosyal hizmetler temel bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Sosyal bakım hizmetlerinin verilmemesi ya da ihmal edildiği bir ortamda yaşlıya yönelik olarak verilecek diğer bakım hizmetlerinin anlamlı bir çerçeve oluşturmayacağı, diğer bir deyişle, yaşlının sosyal yönünü dikkate almayan ve bu konuda yaşanan sorunlara çözüm üretemeyen bir bakım sisteminin yaşlının yüksek yararını gözetmeyeceği düşünülmektedir.

Yaşlı nüfusta görülen artış ile birlikte yaşlılık döneminde karşılaşılan sorunlar geçmişe kıyasla günümüzde daha da görünür bir hal almıştır. Türkiye’de yaşlı nüfusun gelecekte artarak önemli bir nüfus grubunu oluşturacağı göz önüne alındığında sözü edilen bu sorunların da nicelik ve nitelik açısından artış göstereceği ortadadır. Günümüz Türkiye’sinde yaşlı bakımı çoğunlukla aileler tarafından yerine getirilmektedir. Bu nedenle Türkiye’de yaşlı bakımının henüz ciddi bir sorun olmadığı algısı bulunmaktadır. Ancak değişen yaşam ve iş koşulları gereği aile yapısında olagelen değişimler ve ortalama yaşam süresinin artması sonucu yaşlı bakımının günümüzde bir sorun olarak kendini hissettirmeye başladığı ve yakın gelecekte yaşlı nüfusta görülecek artış ile birlikte bu sorunun boyutlarının giderek büyüyeceği bir gerçektir. Yaşlı açısından aile hiç kuşkusuz önemli bir destek kaynağıdır. Ancak günümüz toplum yapısında yaşlı bakımı yalnızca ailenin sorumluluk alanı içerisinde bulunan bir yapı olmanın ötesinde sosyal devletin de sorumluluk alanına giren bir alan haline gelmiştir. Yani bakım gereksinimi içerisinde olan yaşlının bakımını

kurumsal hizmetlerle bir hak çerçevesinde sunmak sosyal devletin bir gereğidir. Bunun gerçekleştirilmesindeki en önemli araçlardan birisi ise sosyal hizmetlerdir. Sosyal hizmetlerin bakım gereksinimi içerisinde olan yaşlının yaşam kalitesinin korunması ya da yükseltilmesi, yaşlının gereksinimlerinin tespit edilmesi ve giderilmesi noktasında önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Çünkü daha önce de değinildiği üzere, yaşlılık döneminde kişiler sosyal açıdan mahrumiyet yaşayabilmektedirler. Bu noktada yaşlıya sunulacak sosyal destek hizmetlerinin yaşlının yaşama tutunmasında temel bir rolü yerine getireceği düşünülmektedir. Yaşlılara yönelik olarak sunulacak sosyal hizmetlerin yaşlının yaşama daha mutlu bir şekilde bakması ve yaşama daha sıkı sarılması noktasında yaşamsal bir katkı sağladığını söylemek olanaklıdır. Dolayısıyla genelde sosyal hizmetlerin özelde ise “Yaşam Destek Merkezi” uygulaması gibi yeni modellerin yaşlının sosyal refahının sağlanmasında önemli bir fonksiyonu yerine getireceğini söylemek olanaklıdır.

Kısacası, yaşlı bakımına yönelik oluşturulacak hizmetlerin planlanması ve sunulmasında sosyal devletin öncelikli bir rolü bulunmaktadır. Ancak bunun yanında toplumun da insani açıdan yaşlısına dair sorumlulukları söz konusudur. Çünkü günümüz dünyasında yaşlılığı yalnızca kişiye özgü bir sorun olarak algılamak yanlıştır. Yaşlılığın aynı zamanda toplumsal bir yönü de bulunmaktadır. Toplumlar da giderek yaşlanmaktadır. Bu nedenle toplumda yaşlı insanlara dair, diğer bir deyişle, herkesin bir gün yaşlanacağı ve bakım ve/ya destek gereksinimi duyabileceği konusunda belirli oranda bir farkındalık

oluşturulması gerekmektedir. Bu farkındalığın oluşturulması ve toplumu oluşturan bireylerin bu konudaki duyarlılıklarının geliştirilmesi noktasında sosyal çalışmanın önemli bir fonksiyonu yerine getirmesi söz konusudur. Nitekim Avrupa Sosyal Şartı'nda da sosyal çalışmanın bu yönüne değinilmiştir.¹⁷ Buna göre kişi, grup ve toplumun sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı bulunduğu ve bu hakkın etkili bir şekilde kullanılmasında sosyal çalışmanın önemli bir fonksiyonu yerine getireceği vurgulanmıştır.¹⁸ Şart'ta doğum, hastalık, iş kazaları, işsizlik gibi durumların yanında yaşlılık ve bakıma muhtaç olma durumlarında da sosyal hizmetler aracılığıyla gerekli yardımların sağlanacağı belirtilmiştir.¹⁹ AB gibi önemli bir oluşumun yaşlılık dönemi ve bu bağlamda sosyal hizmetlere vurgu yapmış olmasını, önemli bir gelişme olarak nitelendirmek olanaklıdır.

17 Avrupa Sosyal Şartı, 1996. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>

18 Avrupa Sosyal Şartı, Madde 14.

19 Burada yaşlılara ilişkin haklar şu şekilde ele alınmıştır: Buna göre yaşlının gereksinimlerine uygun bir yaşam alanı (konutlar yapılması ya da var olan konutun gereksinimler ölçüsünde dönüştürülmesi), yaşlının alışageldiği çevreden olanaklar ölçüsünde kopartılmaması, yaşlının bağımsız bir şekilde yaşamını sürdürebileceği sağlık, bakım ve diğer sosyal hizmetlerle desteklenmesi, yaşlının kamusal, sosyal ve kültürel yaşama katılımını sağlayacak kaynakların harekete geçirilmesi, kuruluş ortamında yaşamını sürdüren yaşlının özel yaşamına saygı çerçevesinde yaşam alanının iyileştirilmesi ve kurum içi kararlara katılımının sağlanması. Avrupa Sosyal Şartı, Madde 23. Ayrıca bkz. Uçkan (2005: 22), “Avrupa Anayasasının Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeler”, Çalışma ve Toplum, No: 3, s. 107-136.

Ancak AB tarafından yayınlanan bildiri- de Avrupa Anayasası kapsamında yer alan Şart'ın hükümlerinin -anayasa- nın üye ülkelerin tümü tarafından kabul görmemiş olmasından ötürü- maalesef yasal bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu nedenle Şart'ta yer alan hükümlerin uygulanması üye devletlerin kendi inisiyatiflerine bırakılmıştır.²⁰ Görüldüğü üzere AB ülkeleri de zaman zaman sosyal yaşam ile ilgili bazı yatırım ve giderleri gereksiz görmekte ve onaylamamaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerin yaşlılara yönelik hizmetler konusunda altyapısı olan, kurumsallaşmış hizmetleri bulunduğu bilinmektedir. Sözü edilen bu hükümlerin bir bağlayıcılığının bulunmamasının, daha ziyade geliştirmekte olan toplum ve yaşlısı açısından bir kayıp olduğu söylenebilir.

Burada önemli bir noktayı vurgulamanın yararlı olduğu düşünülmektedir. Nitelikli bakım hizmeti alabilmek için yalnızca para yeterli bir araç değildir. Bundan daha öncelikli ve önemli olan kurumsallaşmış hizmetler ve nitelikli eleman gücünün bulunmasıdır. Ayrıca sözü edilen bu hizmetlerden, yaşlının bir hak çerçevesinde yararlanması, bir diğer önemli konudur. Bunların sağlanmasında ve yaşlıya ulaştırılmasında kuşkusuzdur ki gelişmiş bir sosyal hizmetler ağı önemli bir çerçeve oluşturacaktır. Çünkü yaşlının gerek sosyal, gerekse de diğer gereksinimlerinin tespit edilmesi ve karşılanmasında sosyal çalışma ve sosyal hizmetlerin önemli bir fonksiyonu söz konusudur. Türkiye'de genel olarak kent ve kırsal bölgelerde -kırsal bölgelere kıyasla bazı kentlerde yaşlılara yönelik sunulan sosyal hizmetler nicelik ve nitelik açısından

daha gelişmiş düzeyde olmasına rağmen- yaşlılık alanında ve dolayısıyla yaşlı bakımında sosyal çalışmanın kuruluş bakımı, sosyal yardımlar ve yeni yeni oluşturulan yaşlı yaşam evleri dışında etkinlik göstermediği bilinmektedir. Bu durum, Türkiye'de yaşlı bakımına yönelik kurumsal hizmetlerin yaşlıların gereksinimleri doğrultusunda bir hak çerçevesinde geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerektiğini, temel bir gereksinim olarak ortaya koymaktadır. Bu amaçtan hareketle, tıpkı "Yaşam Destek Merkezi" uygulamasında olduğu gibi destekleyici teknolojinin kullanımı teşhis, bakım, koruma, güvenlik ve danışmanlık hizmetlerinin uzaktan sağlanmasını olanaklı kılmaktadır. Destekleyici teknolojiden yararlanma; yaşlının başkalarına olan bağımlılığını azaltan, yaşam kalitesini yükselten, ev ve birey güvenliğini artıran aynı zamanda topluma katılmasını daha fazla kolaylaştıran temel bir öge olarak görülmektedir. Merkezin kurucusundan edinilen bilgiye göre bu sistem, Almanya'da 1983 yılından beri başarıyla uygulanmakta (kişinin bakım sigortası tarafından finanse edilmektedir) ve İngiltere'de ise her 65 yaşına gelene devlet tarafından ücretsiz armağan edilmektedir. ABD'de evde bakım hizmeti alan bakıma muhtaç yaşlılarda destekleyici teknolojinin kullanılmasının, personel giderlerinin azaltılmasına önemli ölçüde katkı sağladığı görülmüştür. Tele-sosyal hizmet, yaşlının bir başkasına olan bağımlılığını azaltan bir modeldir. Dolayısıyla, belirtildiği üzere, bu modelin ülkemizde yaygınlaştırılmasının, önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Ancak bütün bunlara paralel olarak göz ardı edilmemesi gereken şey, yaşlının, önceki süreçlere kıyasla yaşam

²⁰ Avrupa Komisyonunun 2000 tarihli bildirisi.

kalitesinde bir gerileme yaşanmaması için aktif bir yaşam odak alınmalıdır. “Aktif yaşam” yaşlılığı tanımlayan temel unsurlardan biri olarak ele alınmış olup, son dönemde öne çıkan önemli kavramlardan biridir. “Hayat boyu öğrenme” kavramı da “aktif yaşam” kavramı gibi yaşlılık döneminin inzivaya çekilen bir yaşam olmadığına, toplumların yaşlıların bilgi birikimi ve deneyimlerinden yararlanması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Örneğin Giddens’a (2000: 134) göre, emeklilik yaşını belli bir yaşla sınırlandırmaktan vazgeçmeli ve yaşlı insanları bir sorun topluluğu olarak görmek yerine bir kaynak olarak değerlendirmeliyiz. Bu bakış açısına göre yaşlı sağlık sorunları yaşamadığı ve çalışma gücü olduğu sürece çalışmaya devam edebilmelidir. Aslında nüfus içerisinde yaşlı insanların oranının giderek artış göstereceği gerçeği göz önüne alındığında, yaşlı insanların ekonomik yaşamdan izole edilmemesi, diğer bir deyişle, yetişmiş eleman gücü olarak daha fazla yaşlının istihdam edilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir konudur. Almanya ve Türkiye’deki yaşlılar ve yaşlılara yönelik politikalar ile ilgili düzenlenen bir konferansta Gantzer (2010: 26)’in²¹ verdiği örnekte doksanlı yıllarda önemli bir Baviera firması işgücünü gençleştirmek için daha yaşlı olan çalışanlarını emekli olmaları konusunda teşvik etmiş ve işletmeye tazelik getirmesi açısından gençlere kapısını açmıştır. Ancak bir süre sonra şirketin işlerinde daha iyiye gitmek yerine bir gerileme olduğu gözlenmiştir. Bunun üzerine şirket sahipleri emekli ettikleri kişilerle

tekrar bağlantıya geçerek işe dönmelelerini istemiştir. Bunların bir kısmı işe geri dönmüşlerdir. Şirket kendisini tekrar toparlamaya başlamıştır. Burada bilgi birikimi ve deneyimin göz ardı edilmemesi gereken önemli unsurlar olduğuna dikkat çekilmiştir. Nitekim Almanya’da 2001 ile 2011 yılları arasında yapılan bir kıyaslamada üst yaş grubunda bulunan erkeklerin çalışma yaşamında kalmaya devam ettikleri görülmüştür.²² Buna göre bu yıllar arasında üst yaş grubunda çalışan erkeklerin oranı yüzde 46’dan yüzde 67’ye, kadınların oranı ise yüzde 29’dan yüzde 53’e yükselmiştir. Bunka önemli etkenlerden birisi iş koşullarının iyi olması, diğerinin ise deneyim ve birikimlerinden ötürü bu kişilerin tercih edilmiş olduklarıdır. Madrid’te düzenlenen 2. Dünya Yaşlılar Asamblesi (2002)’nde de bu konu ayrıntılı olarak ele alınmış ve yaşın kimsenin çalışıp çalışmayacağı konusunda bir kriter olmadığı, herkesin istediği, başarabildiği sürece çalışabileceği vurgusu yapılmıştır. Bunun bir sonucu olarak emeklilik yaşı ile ilgili esnek bir sınırlama modeli üzerinde konuşulmaya başlanmıştır. Örneğin Finlandiya bu konuda adım atmış ve 2008 yılında emekliye ayrılma yaşı ile ilgili farklı bir uygulamayı yaşama geçirmiştir (Gantzer, 2010: 27). Bu uygulamaya göre 62 ile 68 yaşları arasında ne zaman emekliye ayrılacağına birey kendisi karar verebilecektir. Hatta bu tür bir bakış açısının aktivite teorisi ile uyumluluk arz ettiğini söylemek de olanaklıdır. Zira adından da anlaşılacağı üzere, bu kuram yaşlanan bireyin her alanda kabuğuna çekilmesini değil, aktif olarak yaşamını devam ettirmesini savunur. Ülkemizde de bu temel

21 Detaylı bilgi için bkz. Almanya ve Türkiye’de Yaşlılar ve Yaşlılık Politikaları, Konrad Adenauer Stiftung, 2010.

22 Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, Bevölkerungsentwicklung, 2013: 22.

yaklaşım baz alınarak bir yaşlılık politikası geliştirilmesi ve ona uygun, farklı yaklaşım ve uygulamaların bir an önce hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde, kapımıza tüm ağırlığı ile dayandığında, kısa sürede sorunun altından kalkmak zor olacaktır.

KAYNAKLAR

Ankara Valiliği Yaşam Destek Merkezi (2013) *Faaliyet Raporu 2011-2013 Dönemi*, Ankara: İlksan Matbaası.

Arpacı, F. (2005) *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*, Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Yayını.

Atasü-Topcuoğlu, R. (2013) "Sosyal haklar piyasalaşır mı? Çocuk hakları ve kadın emeğinin keşişiminde Türkiye'de kreşler", Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Uludağ Üniversitesi Yayını: Bursa.

Atasü-Topcuoğlu, R. & Akbaş, E. (2009) "Küreselleşme Sürecinde Daralan Sosyal Haklar Ve Türkiye'de Sosyal Hizmet Sunumunda Yaşanan Dönüşümün Kuramsal Ve Politik Çerçevesi", Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Akdeniz Üniversitesi Yayını: Antalya

Avrupa Sosyal Şartı (1996) <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyal-sart.pdf> (Erişim: 21.02.2013).

Canatan, A. (2009) "Gençlerin Yaşlılarla İlgili Düşünceleri", *EKEV Akademi Dergisi*, S.39, s. 27-28.)

Gantzer, P. P. (2010) "Almanya'da ve Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlılara Bakış - Güncel Durum, Sosyal ve Felsefi Tanımlar", iç. *Almanya ve Türkiye'de Yaşlılar ve Yaşlılık Politikaları*, Ankara: Konrad Adenauer Stiftung Yayını, s. 21-29.

Giddens, A. (2000) *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, İstanbul: Birey Yayını.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844> (Erişim: 10.03.2014).

Karataş, S. (2000) "Sosyal Değişme ve Yaşlılık", *Antropoloji ve Yaşlılık Prof. Dr. Veddia EMİROĞLU'na Armağan*. Ankara H.Ü Sosyal Hizmetler Y.O.Yayın No: 006.

Karataş, K. ve Duyan, V. (2002) Kocatepe Yaşlı Dayanışma Merkezi Hizmet Çevresinde Yaşayan Yaşlıların Özellikleri, Sorunları ve Beklentileri *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 13, 2.

Karataş, K. ve Duyan, V. (2008). "Difficulties that Elderly People Encounter and their Life Satisfaction", *Social Behavior and Personality*, 36(8), 1073-1084.

Karataş, S., Karataş, K. ve Şeno, C. (1989) I."Huzurevinde Kalan Yaşlıların Yaşam Doyum Düzeyleri ile Ölüm Kaygıları Arasındaki İlişki", *XXV. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, 675-677, UDK Yayınları, Mersin.

Karataş, S. (1990). "Yaşlılıkta Yaşam Doyumunu Etkileyen Etmenler", *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*. C.8, s.1.2.3, s.105-114.

Karataş, S. (1988). *Yaşlılarda Yaşam Doyumunu Etkileyen Etmenler*. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Karataş, K., Turhan İ., ve Karataş, S. (2014). *Engelli Hakları ve Ayrımcılıkla Mücadele*. Ankara: Altı Nokta Körlere Hizmet Vakfı.

Konrad Adenauer Stiftung (2010) *Almanya ve Türkiye'de Yaşlılar ve Yaşlılık Politikaları*, Ankara: Ofset Fotomat.

Kutsal, Y. G. (2003) *Yaşlanan Dünya Yaşlanan İnsan*, Ankara: Geriatri Derneği Yayınları.

Lehr, U. (1994) *Yaşlanmanın Psikolojisi*, (çev. Neylan Eryar), İstanbul: Bilimsel ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı.

Macionis, J. J. ve Plummer, K. (2005) *Sociology: A Global Introduction*, Pearson Princtice Hall.

National Geography Dergisi (2012) *Türkiye Yaşlılık Atlası*, İstanbul: Doğan Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş., Mayıs, No: 133.

Oğlak, S. (2007) "Uzun Süreli Evde Bakım Hizmetleri ve Bakım Sigortası", *Türk Geriatri Dergisi*, C. 10, S. 2, s. 100-108.

Oğlak, S. (2011) "Türkiye'de Yaşlı Bireylerin Bakım Gereksinmelerine Yönelik Yaşadığı Ortamda Sunulacak Bakım Modelleri", *İŞ-GÜÇ: Endüstri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C. 13, S. 4, s. 115-130.

Sevil, H. (2005) *Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*, Ankara: SABEV Yayınları:

Seyyar, A. ve Oğlak, S. (2005) "Almanya ve Japonya'da Bakım Sigortası Uygulamaları (Mukayeseli Bir Değerlendirme)", *İktisat Fakültesi Mecmuası* 01/2005: 55(1), s. 736 – 757.

Taşçı, F. (2010) "Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı: 1, s.175 – 202.

Tezcan, M. (1982) "Toplumsal Değişme ve Yaşlılık", iç. *Yaşlılık ve Sorunları Toplantısı*, Ankara: Ankara Üniversitesi ve Kadınları Koruma Derneği.

Tomanbay, İ. (2007) "Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler", H.Ü. GEBAM, Ankara. http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaşlılara_yonelik_sosyal_hizmet.pdf (Erişim: 12.01.2012)

Tufan, İ. (2002) *Antikçağdan Günümüze Yaşlılık*, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Tufan, İ. (2007) Yaşlılık, Yoksulluk ve Sosyal Devlet Üzerine Söyleşi, www.sosyal-hizmetuzmani.org/ismailtufansoylesi.htm (Erişim: 15.06.2012).

TÜİK (2014) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Veri Tabanı 2011, 2012, 2013. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim: 30.05.2014).

Tümerdem, Y. (2006) "Gerçek Yaş (Real Age)", *Turkish Journal of Geriatrics*, Cilt 9, Sayı 3, s. 195.

Uçkan, B. (2005) "Avrupa Anayasasının Genel Çerçevesi ve Sosyal Politikalara İlişkin Temel Düzenlemeler", *Çalışma ve Toplum*, No: 3, s. 107-136.

Vilayetim İl Özel İdaresi (2013) "TC Ankara Valiliği Yaşam Destek Merkezi", *Vilayetim Dergisi*, S.13, s. 8-11.